

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ОСМИ

ЗА ЕДИН "БЪЛГАРСКИ НАРОДЕН ХИМН", ЗА НЕГОВИЯ АВТОР И ЗА СОЦИАЛНО-ИСТОРИЧЕСКОТО ВРЕМЕ СЛЕД ОБЯВЕНАТА НЕЗАВИСИМОСТ НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА

Калчо К. Калчев

Поводът за настоящите разсъждения във връзка с една без особени художествени достойства литературна творба са, разбира се, събитията около 22 септември 1908 г. в "биографията" на нашата страна и обявяването ѝ за "независимо българско Царство", както се провъзгласява в "Манифеста към българския народ". В малкото идеи на позабравения вече с благожелателно-дидактична насоченост текст, особено във втория куплет, са заложени толкова силни внушения за българското бъдеще, че изкушеният за исторически обобщения наш съвременник трудно би могъл да ограничи полета на свободната мисъл. Дали обаче политическата пристрастност няма да извърти обективизма в изводите и да види в два куплета само рецепция на английския химн "God save the Queen" (или на руския "Боже, царя храни"), силно се съмнявам... При все това позволявам си да изкажа свои съображения, воден далеч не от субективистки пристрастия ни към "Короната", ни към автора на текста на т.нар. български народен химн бесарабският българин генерал-майор Георги Василиевич Агура. Истина е, че народът не възприема масово непосредствено след 22. IX. 1908 г. нито като поезия, нито като нотирен текст от Емануил Манолов малко по-късно, словотворчеството на генерал Г. Агура и че заглавието "Български народен химн" ни тласка неволно към паралели дори с т. нар. народни песни за "социалистическото строителство" ("Три реки в една река се сляха" или "В наше село тракториста, люби звеноводка млада") от една по-друга епоха. Но е истина, че химнът "живее" десетилетия след написване на текста не като "български народен", а като такъв "на Негово Величество Царя" или "на Негово Величество царя на българите" и че дори се изучава в учебниците по пеене¹. Претенциите на 55 годишния към 1908 г. генерал да е написал седмица след събитията в

Търново български “народен химн” са непомерно високи; на текста му липсват много качества, за да може да бъде квалифициран така. И все пак — нека бъдем снизходителни и да подходим с разбиране — еуфорията и възторгът около станалото в “Св. 40 мъченици” и на Царевец са били всеобщи, макар и не общонационални. Те са подхранвали неизмеримо големи и светли надежди сред огромното мнозинство на народа ни. И на тях не е могъл да остане чужд този, който дотогава е писал само лекции, устави и наставления за българската войска, както и заповеди и распореждания. А той е някогашният адютант на първия български държавен глава и изявен отличник на петербургската Военно-юридическа академия, заслужил ласкави думи от самия руски военен министър граф Д.Милютин... Впрочем, ето текста, за който става реч:

Български народен химн

I.

Всемогъщия, правий Божже!

Молим Царя ни пази;

Дай Му сила за да може —

Зли обрати да срази...

За погром на враговете

И за славни бѣднини:

Божже — Царю на царете!

Дай на Царя светли дни.

II.

А на българското племе,

Ума, Божже, просвети:

Със любов да се обеме

И задръжно расцѣпти

Чрез съгласие да може —

Силна воля да развий;

Чрез напредък, дай му, Божже !

Славно име да добий.²

Генерал-майор Г. В. Агура, както се е подписал авторът, тогава е началник на Военно-съдебния отдел и главен военен прокурор. Зад гърба му е родното с. Чишма варуита (днес Криничное), намиращо се недалеч от Болград в тогавашна Русия (днес Република Украйна). Зад гърба му са и родолюбивите традиции на фамилията³, която го ориентира към духовното поприще и за това го праща в Яш в семинария. Зад гърба му е и метежната младост, когато той — размирникът — изоставя свещеничеството и идва в Прародината, за да учи ...военно дело в Софийското училище в един випуск с Анастас Бендерев, Кирил Ботев, Радко Димитриев, Никола Генев, Васил Кутинчев,

Михаил Савов, Стефан Тошев, бесарабеца Тодор Увалиев... В миналото е и адютантството при княз Александър I Български, следването в Петербургската военно-юридическа академия, участието в Сръбско-българската война и невероятно стремглавата кариера във Военно-съдебното ведомство, което той оглавява още от 1885 г.⁴ Остри политически сблъсъци озаряват като мълнии съединена, но все още необединена, България; разместват се политически пластове; колеги, другари или земляци изпадат в немилост или просто са разстреляни, а възходящото развитие на Георги Агура във военната йерархия преминава безпроблемно — на 43 г. той е вече генерал-майор като началник на военно-съдебното ведомство. В него голяма част от кадровия офицерски потенциал е назначен по земляческа линия, но нито един от офицерите-бесарабци не е компрометиран с нещо авторитетния покровител. Под личното ръководство на Г. Агура се изгражда българската военна юриспруденция — десетки статии, студии, изследвания трасират пътя му и на преподавател в Софийското военно училище. Верен на втория, както и на първия български княз, Г. Агура изпълнява важни и деликатни служби и мисии — да представлява Българското княжество при погребението на френския президент Феликс Фор (1899 г.) или при коронаването на испанския крал Алфонс XIII от Бурбонската династия... И така — в продължение на около 28 г., когато в хода на Балканската война със звание *генерал-лейтенант* освобождава мястото на титуляр на военно-съдебната част и минава в запаса. Умира на 10. II. 1915 г. в София, навършил 58 г.⁵ “Български народен химн” е негова единствена поетична изява...

Кога точно и по чия инициатива “Българският народен химн” става наистина “химн”, пък макар и на “Негово Величество Царя” — засега не можах да установя при работа във фондовете на ЦВА. Защо обаче е заета и обработена мелодия именно на отдавна починалия Емануил Манолов, е още по-трудно за обяснение. Липсва яснота и по въпроса от коя точно песен са заимствани мотиви — справките с наличната нотна литература не доведоха до резултат. Каскадата от неизвестности продължава и поради неяснотите, кой и по чия инициатива променя думи в текста на отдавна починалия генерал — вместо “зли обрати”, децата пеят “злите врази”⁶, а за двугласните и четиригласните хорове е отдадено предпочитание на израза “зли поврати” (“да срази”). Тези неизвестности, пък и доста съмнителната точност (откъм смислова страна) на горепосочените изрази не дават основание химнът да не бъде “забелязван”. Ако за отминалата вече епоха 1944 — 1989 г. това “незабелязване” е обяснимо⁸, днешните реалности не позволяват подобно отношение. Дълг на съвременните поколения е да гледат истината с трезва почитателност, но и от висотата на натрупания исторически опит.

“Славните бъднини”, за които авторът мечтае през есента на 1908 г., са обясними, но те се оказват един исторически мираж. Не особено “светли” са дните и за цар Фердинанд, макар че надживява сина си и почива в дълбока старост в родовото си имение в Кобург, прокълнат и забравен от повечето тогавашни българи (9. IX. 1948 г.), без да успее да види внуците си. “Виновник за националните катастрофи” – с такава характеристика ще остане в националната памет Фердинанд Саксбургготски, което не означава че днес трябва да я прикачаме само нему. С по-голяма сила тя важи за голяма част от тогавашния т. нар. *политически елит*, комуто историческата мъдрост е в явен дефицит... Историческият слугинаж от всякакви разцветки ще се опитва днес не съвсем безоснователно да преекспонира достиженията на Отечеството ни в периода на владетелстването на Фердинанд и старателно “да пренаписва” историята, с цел да заличи тази характеристика и да представи България по негово време за “слънчева Аркадия”. Всуе – достиженията Отечеството ни наистина има, българският държавен глава не е съвсем непричастен с тях, но в общата равностметка надделяват фаталните грешки и дори престъпления. В името на националното обединение българските монарси и политици водеха такава дипломатия и политическа стратегия, които нареждаха страната ни винаги към победените.

“Погромите” бяха решаващият фактор, за да не се “просвети... ума” на българския народ. Този народ бе в резултат на войните още по-дълбоко разединен и противопоставен, но не без влиянието на онези нрави, които се формираха по времето на княз (цар) Фердинанд. Аморалност и политическо зловоние лъха и днес от писанията на автори, дали своя дял в утвърждаване на политиката, водена от Фердинанд, и след това рязко дистанцирали се от нея и него след 1918 г... Външни сили и идеи лесно намериха разорана почва в дълбоко изранената от партийно-монархическото политиканство българска душевност. Болката по стотиците хиляди избити и ранени, страданията на милиони, докато няколко хиляди трупаха печалби и благосъстояние по време на войните за национално обединение, не можеха да бъдат забравени... “Задружното расцъфтяване”, “съгласието” се оказаха чисто пустословие. България постепенно навлезе във фазата на една перманентна гражданска война, чиито рецидиви – признаваме или не! – разделят и съвременните поколения българи.

Скърбите и теглилата на поколения наши предшественици, вярвали в мисията на “Н. В. Царя”, отекват все още мъчително в българската народопсихология. Към тях се прибавят и последиците на поредния болезнен приватизационен с клептократична форма преход през последните тринадесетина години. Ще се намерят ли за душевните страдания на българина добри ле-

чители, проумели аксиоматичната истина, че който бие камбаната, не може да води шествието, или страната ни мирно ще се “интегрира” в глобализацията се свят, повалена от “третата вълна” (Алвин Тофлър), удушавайки чрез ръцете на собствения политически елит “народонаселението” и самобитната българска идентичност? ...Ще се окаже ли прав древноримският поет в твърдението си “*una salus est victis: nullam sperare salutem*” (“едно спасение имат победените – да не се надяват на никакво спасение”) ?...

Въпроси, въпроси... Пред тях музата на историята немее.

БЕЛЕЖКИ

¹ Николов, Ал. Учебник по нотна пение – учебник за III прогимназиален клас. С., 1937, с. 50.

² *Военни известия*, № 101, 30 септември 1908. Пунктуация и ортография – запазени.

³ За рода на ген. Г. В. Агура в Бесарабия вж. Русев, Н. Д. Василий Дмитриевич Агура: жизнь и судьба – В: *История и култура болгар и гагаузов Молдовы и Украины*. Сборник статей к 100-летию со дня рождения И. И. Мещерюка. Кишинев, 1999, с. 130–138.

⁴ Вж. Папазов, Д. Генерал-майор Георги В. Агура. Неговата 25-годишна дейност като главен военен прокурор. С., 1910, 26 с.; Калчев, К. К. Бесарабски българи – офицери в съдебното ведомство на българската армия (1885–1918 г.) – *Българите в Северното Причерноморие*. Изследвания и материали. Т. I, В. Търново, 1992, с. 123–125.

⁵ Централен военен архив (ЦВА) – В. Търново, ф. 012, оп. 1, а. е. 3, л. 7. За склонността на ген. Агура да фаворизира български офицери в съдебното ведомство вж. *Български исторически архив (БИА)*, ф. 17, оп. 1, а. е. 3, л. 1–5

⁶ Вж бел. 1.

⁷ *Златният алманах на България*. С., 1940. с. 1.

⁸ Кауфман, Н. За българските народни химни. – *Музикални хоризонти*, 1983, № 8, с. 110–120.